

ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม

Leadership is desirable in Buddhism.

พระมหานรินทร์ สุรพลโณ (เอมพันธ์)

Phramaha Narin surapinyo (emphan)

อาจารย์พิเศษวิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

บทคัดย่อ

สังคมปัจจุบัน บทบาทสำคัญของภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรมเป็นหลักที่ผู้นำทุกคนต้องมี ซึ่งในปัจจุบันความเจริญด้านวัตถุนิยมได้แผ่หลายทำให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมวัตถุนิยมต่างคนต่างมุ่งแต่จะแสวงหาประโยชน์ตามการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก เพราะต่างก็ตกอยู่ในอำนาจวัตถุนิยมโดยมองข้ามหลักคุณธรรมจริยธรรมอันดีทำให้เห็นห่างจากหลักพุทธธรรมไป ผู้นำที่ประพฤติตนตามหลักธรรมนั้นหายาก ผู้นำที่ไร้ธรรมย่อมไม่สามารถจะยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นได้ ข้ายังทำให้ผู้ตามเกิดความไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่เป็นที่น่าวางใจ จนกระทั่งไร้ภาวะผู้นำ

พุทธธรรม คือ หลักธรรมสำหรับผู้นำที่พึงประสงค์ ผู้นำจำเป็นจะต้องมีหลักธรรมจึงสมควรจะเป็นผู้นำได้ เช่น มีคุณความดี มีความรู้ และความสามารถ เป็นต้น ผู้เขียนมุ่งเน้นถึงหลักธรรมสำหรับผู้นำที่พึงประสงค์ คือ ทศพิธราชธรรม สปัจริยธรรม และพรหมวิหารธรรมเท่านั้น

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ, พุทธธรรม, ความพึงพอใจ,

Abstract

Current society The role of leadership as a desirable Buddhist principle is that all leaders must have. At present, the materialistic prosperity has spread to make Thai society a materialistic society, but the people will pursue the benefits of the changing world. Because they are in materialistic power, overlooking the good moral and ethics, away from the Buddhist principles. Leaders who behave according to the principles are rare. Unruly leaders can not hold the hearts of others. Also, the followers are not respected, not respected as a leader without leadership.

Buddhism is the principle for the desired leader. Leaders need to have principles, so they should be leaders, such as good people, knowledge, and ability, etc. The author focuses on the principles for the desirable leaders, ie, Thich Nhat Hanh, Tha Phra Dhamma and Dharma.

Keyword : Leadership, Buddhism, Satisfaction,

บทนำ

ในองค์กรหนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของภาครัฐหรือเอกชน บุคคลสำคัญที่จะทำใหักลไกในระบบการบริหารงานขององค์กรใด ๆ ดำเนินไปสู่จุดหมายที่ตั้งาม ก็คือ “ผู้นำ” ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายการบริหาร การจัดการ รวมถึงการริเริ่ม การวางแผน การบริการ กำกับการ และดำเนินการปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายขององค์กร ผู้นำจึงเป็นผู้มีอิทธิพลที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเป็นไปขององค์กรในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็ในด้านที่เกี่ยวกับการบริหาร และการบุคคล ดังนั้นในทุกองค์กรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำ ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นยุคโลกไร้พรมแดนนี้ ในแง่ข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีต่าง ๆ ย่อมส่งผลให้ศักยภาพในการแข่งขันขององค์กรสูงขึ้นตามลำดับไม่ว่าจะเป็นในระดับประเทศ ในสถาบันของภาครัฐหรือเอกชน ความอยู่รอดขององค์กรดังกล่าวย่อมขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจอย่างถูกต้อง รอบคอบ และทันต่อสถานการณ์ของผู้บริหาร ซึ่งก็คือผู้นำขององค์กรนั้น ๆ ดังนั้นในทุกองค์กรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำ ในทุกสังคมซึ่งประกอบด้วยสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา ย่อมต้องมีผู้นำ เพื่อช่วยกำหนดทิศทาง ช่วยสั่งการ ช่วยควบคุมระบบ และช่วยประสานให้คนทั้งหลายทำงานร่วมกัน เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายที่ตั้งามที่ใ้ดวงใจไว้ร่วมกัน นอกจากนี้ปัญหาเกี่ยวกับผู้นำก็มักเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันเสมอ เช่น ผู้นำบริหารงานอย่างไม่มีเอกภาพ ไม่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ใช้อำนาจโดยมิชอบ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนและพวกพ้อง และยึดหลักประโยชน์นิยมเป็นใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงความอยู่รอดขององค์กรหรือคนในสังคมส่วนใหญ่ เมื่อเป็นเช่นนั้นย่อมทำให้เกิดสภาพการณ์ของสภาวะผู้นำที่ไม่พึงประสงค์เกิดขึ้นในสังคม(มนตรี พิรพลพิพัฒน์ ๒๕๔๐ : ๑) จะเห็นได้ว่าองค์กรต่าง ๆ ในโลกนี้ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดคือผู้นำ เพราะฉะนั้นความสำเร็จหรือความล้มเหลวจึงขึ้นอยู่กับผู้นำเป็นสำคัญ ซึ่งในปัจจุบันความเจริญด้านวัตถุนิยมได้แผ่หลายทำให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมวัตถุนิยม

ระบบทุนนิยม ทำให้พระสงฆ์กับชาวบ้านก็เริ่มห่างเหินออกจากกัน เพราะโรงเรียนเข้าสวมรับบทบาทให้การศึกษาแทนวัด ระบบทุนนิยมเข้าครอบงำวิถีแห่งการพึ่งพาตนเอง จากแนวการผลิตเพื่อยังชีพ ผลิตเพื่อการแลกเปลี่ยน ไปสู่กลไกเพื่อการซื้อขาย ดังนั้นการแลกเปลี่ยน การช่วยเหลือเกื้อกูล การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ที่ชาวบ้านได้รับการอบรมจากวัดจึงเริ่มลดน้อยลงจนเกือบจะสิ้นสุดลงในปัจจุบัน เพราะสภาพสังคมไม่เอื้อให้พระสงฆ์กับชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเหมือนเช่นอดีต วัดกับบ้านจึงมีช่องว่างต่อกันเป็เหตุให้คุณค่าแท้ ที่เติมไปด้วยความงดงามทางศีลธรรม และจริยธรรมของวัด ได้กลับกลายเป็นเพียงที่พึ่งทางพิธีกรรม และเป็นแหล่งมอมเมาชาวบ้านให้ยึดติดไสยศาสตร์เป็การซ้ำเติมชาวบ้านเข้าไปอีก(ภัทรพร สิริกาญจน.๒๕๔๐ : ๒) ในปัจจุบันนี้ สังคมไทยกลายเป็นสังคมนิยมวัตถุทำให้เห็นห่างจากหลักพุทธธรรมไป ต่างคนต่างมุ่งแต่จะแสวงหาประโยชน์ตามการเปลี่ยนแปลงไปของกระแสโลก โดยมีได้คำนึงถึงคุณธรรมจริยธรรม

ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุกลุ่ลามาไปทั่ว ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมจากอดีตถึงปัจจุบันนับได้ว่าส่งผลกระทบต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะช่วงทศวรรษที่ผ่านมาที่เรียกกันว่า อัสตงคตานุวัตร (Westernization) ตามกระแสโลกาภิวัตน์(พระไพศาล วิสาโล๒๕๔๖ : ๒๐๒) ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ทำให้ชาวพุทธเห็นห่างจากพระพุทธศาสนาไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร เพราะเหตุที่ไม่ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเอง จึงก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในสังคมไทยมากมายดังที่ปรากฏตามสื่อต่าง ๆ ในปัจจุบัน ซึ่งภายใต้ภาวะการณ์ที่เป็นเช่นนี้ การมีผู้นำที่ดีที่ประพฤติตนตามหลักการของผู้นำในพระพุทธศาสนา จึงถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ(มนตรี พีรพลพิพัฒน์ ๒๕๔๐ : ๑) จะเห็นได้ว่าในโลกยุคโลกาภิวัตน์ปัจจุบันนี้ ผู้คนไม่ว่าจะเป็นผู้นำประเทศ ผู้นำองค์กรต่าง ๆ จนกระทั่งยากที่ประพฤติตนตามหลักการของผู้นำในพระพุทธศาสนานั้นหายาก เพราะต่างก็ตกอยู่ในอำนาจวัตถุนิยมมุ่งแสวงหาประโยชน์ของตนเป็นหลัก โดยมองข้ามหลักคุณธรรมจริยธรรมอันดี ซึ่งเป็นแบบแผนประเพณีอันดีงามของชาวไทยไป

หากผู้นำขาดซึ่งคุณธรรมและจริยธรรมย่อมทำให้ผู้นำนั้นขาดความชอบธรรมในการทำหน้าที่ในองค์กรนั้นต่อไป ทั้งนี้เนื่องจากคุณธรรมและจริยธรรมถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของบทบาทหน้าที่ของผู้นำที่ทำให้ผู้นำสามารถได้รับการยอมรับความเชื่อถือตลอดจนการนับถือจากบุคคลต่าง ๆ ทั้งในองค์กรและในสังคมทั่วไป ดังนั้นปัญหาการขาดคุณธรรมและจริยธรรมของผู้นำย่อมทำให้ผู้นำไม่เป็นที่ยอมรับต่อบุคคลทั่วไปในองค์กรและในสังคมซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อหลักการบริหารงานและภาพลักษณ์ขององค์กรให้เสื่อมลง และยอมนำมาซึ่งความล่มสลายขององค์กรในอนาคตเช่นกัน(ชูชัย สมितिไกร ๒๕๓๑ : ๑๕) จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า หลักพุทธธรรมมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้นำ ผู้นำที่ไร้ธรรมย่อมไม่สามารถจะยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นได้ ซ้ำยังให้ผู้ตามนั้นเกิดความไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่เป็นที่น่าวางใจ จนกระทั่งไร้ภาวะผู้นำ เป็นผู้นำที่ไม่พึงประสงค์ไปในที่สุด ซึ่งตรงกันข้ามกับผู้นำที่พึงประสงค์

ในหลักธรรมพระพุทธศาสนาก็ให้ความสำคัญของผู้นำ ดังพระพุทธพจน์เกี่ยวกับผู้นำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “เมื่อฝูงโคทั้งหลายว่ายน้ำข้าม ถ้าโคจำฝูงไปคด โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปคดฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมบัติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็ประพฤติชั่วเสียหาย แวนแคว้นทั้งหมดก็จะยากเข็ญ หากผู้ปกครองเป็นผู้ไร้ธรรม เมื่อฝูงโคว่ายน้ำข้าม ถ้าโคจำฝูงไปตรง โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรงฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมบัติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็พลอยดำเนินตาม ทั้งแวนแคว้นก็จะอยู่เป็นสุข หากผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม”(อง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๙๘) จากข้อความที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ได้

กล่าวถึงผู้นำตามหลักพุทธธรรม ผู้เขียนเล็งเห็นถึงความสำคัญของประวัติความเป็นมาของผู้นำตามหลักพุทธธรรม เพราะจะทำให้เข้าใจถึงประวัติความเป็นมาของผู้นำ ได้อย่างถูกต้อง ดังต่อไปนี้

ประวัติความเป็นมาของผู้นำ

ภาวะความเป็นผู้นำมีกล่าวไว้ในหลักของผู้นำ ดังในอัครัญญสูตร กล่าวถึง ภาวะของผู้นำว่า ผู้นำมีวิวัฒนาการมาตามลำดับ โดยเริ่มจากสมัยที่โลกพินาศ ก็ได้มีสัตว์เป็นจำนวนมากไปเกิดในชั้น อารักขระพรหม พวกเขาเป็นผู้มีปิติเป็นอาหาร มีรัศมีอยู่ในวิมาน ดังข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่ สามเณรวาเสฏฐะ และสามเณรภารทวาชะว่า “วาเสฏฐะและภารทวาชะ สมัยหนึ่ง ครั้นเวลาล่วงเลย มาช้านาน โลกนี้เสื่อม เมื่อโลกกำลังเสื่อม เหล่าสัตว์ส่วนมากไปเกิดที่พรหมโลกชั้นอารักขระ นึกคิดอะไรก็สำเร็จได้ตามปรารถนา มีปิติเป็นภักษา มีรัศมีชานออกจากร่างกาย เทียวสัญจรไปในอากาศ อยู่ในวิมานอันงดงาม สถิตอยู่นานแสนนาน สมัยหนึ่ง ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน โลกนี้เจริญขึ้น เมื่อโลกกำลังเจริญขึ้น เหล่าสัตว์ส่วนมากจุติจากพรหมโลกชั้นอารักขระมาเป็นอย่างนี้ นึกคิดอะไรก็สำเร็จ ได้ตามปรารถนา มีปิติเป็นภักษา มีรัศมีชานออกจากร่างกาย เทียวสัญจรไปในอากาศ อยู่ในวิมานอันงดงาม สถิตอยู่นานแสนนาน”(ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๙/๘๘) จากนั้นจึงกล่าวถึงการปรากฏวันดิน เริ่มตั้งแต่ เมื่อโลกเกิดขึ้นใหม่ ๆ จักรวาลนี้มีน้ำปกคลุมไปทั่ว ไม่มีดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ดวงดาว ทั้งไม่มีกลางวันและกลางคืน หญิงชายก็ยังไม่ปรากฏ ปรากฏก็เพียงชื่อว่า “สัตว์” เท่านั้น ต่อจากเกิดวันดิน และเมื่อกินจวันกินจึงทำให้ทำหยาบหมดรัศมี จากนั้น ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ดวงดาว กลางวันกลางคืนจึงเกิดขึ้น ดังข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สามเณรวาเสฏฐะ และสามเณรภารทวาชะว่า “วาเสฏฐะและภารทวาชะ สมัยนั้นทั่วทั้งจักรวาลนี้แหละเป็นน้ำทั้งนั้น มีตมนอนธการ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ดวงดาวนักษัตรทั้งหลายยังไม่ปรากฏ กลางคืน กลางวันยังไม่ปรากฏ เดือนหนึ่ง ครึ่งเดือน ฤดูและปีก็ยังไม่ปรากฏ หญิงชายก็ยังไม่ปรากฏ สัตว์ทั้งหลายปรากฏชื่อแต่เพียงว่า “สัตว์” เท่านั้น ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน เกิดจวันดินลอยอยู่บนน้ำ ปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้น ดุน้ำนมที่บุคคลเคี้ยวให้แห้งแล้วทำให้เย็นสนิทจับเป็นผาอยู่ข้างบน จวันดินนั้นสมบูรณ์ด้วยสี สมบูรณ์ด้วยกลิ่น สมบูรณ์ด้วยรส มีสีเหมือนเนยใสหรือเนยข้น อย่างดี และมีรสอร่อยเหมือนน้ำผึ้งมีซึ่งปราศจากโทษ ต่อมา สัตว์ผู้หนึ่งมีนิสัยโลกกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญสิ่งนี้จะเป็นอย่างไร” แล้วใช้นิ้วช้อนจวันดินขึ้นมาลิ้มดู เมื่อเขาใช้นิ้วช้อนจวันดินขึ้นมาลิ้มดูอยู่ รสจวันดินได้แผ่ชานไป เขาจึงเกิดความอยาก ในรส แม้สัตว์เหล่าอื่นก็พากันถือแบบอย่างสัตว์นั้น จึงใช้นิ้วช้อนจวันดินขึ้นมาลิ้มดู เมื่อสัตว์เหล่านั้นใช้นิ้วช้อนจวันดินขึ้นมาลิ้มดูรสจวันดินก็แผ่ชานไป และสัตว์เหล่านั้น ก็เกิดความอยากในรสขึ้นเช่นเดียวกัน(ที.ปา (ไทย) ๑๑/๑๒๐-๑๒๑/๘๙-๙๐)

ต่อจากนั้น เมื่อมีกาม มีความเกียจคร้าน มีความเห็นแก่ได้เกินควร จนเกิดการขาดแคลน ปัจจัยในด้านต่าง ๆ จนถึงการแบ่งปันสิทธิและทรัพย์สินในการยึดครอง และเมื่อมีการยึดครองจึงเป็นสาเหตุให้เกิดการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินของกันและกันจนลุกลามถึงขั้นที่พวกที่ทนต่อพฤติกรรมนั้น

ไม่ไหว จึงมีการทำร้ายกันด้วยก้อนดินและท่อนไม้ เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้น พวกเขาจึงปรึกษาหารือกันว่าควรแต่งตั้งคนผู้หนึ่งให้เป็นผู้นำทำหน้าที่ว่ากล่าวตีสอนและขับไล่คนที่ทำความผิด และยังทำหน้าที่คุ้มครองป้องกันชีวิตและทรัพย์สินให้พวกเขาด้วย ดังปรากฏข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สามเณรว่าเสฏฐะและสามเณรภราทวาชะว่า “วาเสฏฐะและภราทวาชะ ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมกันปรับทุกข์กันว่า “ท่านผู้เจริญ บาปกรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้ว คือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้จักปรากฏ การครหาจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือทณทวารุจจักปรากฏ ทางที่ดีพวกเราควรสมมุติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่งซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวตีสอนผู้ที่ควรตีสอน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ พวกเราจักแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้นั้น

สัตว์ผู้นั้นรับคำแล้ว ได้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีสอนผู้ที่ควรตีสอน ขับไล่ ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ และสัตว์เหล่านั้นก็ได้แบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้นั้น” (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๐/๙๖)

ในเหตุการณ์ที่ปรากฏจึงทำให้มีผู้ดูแลหรือผู้นำกลุ่ม เพื่อทำหน้าที่ตีสอนคนที่ควรตีสอนเป็นต้นนั้นทำให้เป็นมูลเหตุของการวิวัฒนาการมาเป็นพระราชานินทิตที่สุด ดังปรากฏข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สามเณรว่าเสฏฐะและสามเณรภราทวาชะว่า “วาเสฏฐะและภราทวาชะ เพราะเหตุที่สัตว์นั้นอันมหาชนสมมุติ (แต่งตั้ง) ฉะนั้น คำแรกว่า “มหาสมมุติ มหาสมมุติ” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย ฉะนั้น คำที่ ๒ ว่า “กษัตริย์ กษัตริย์” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นให้ชนเหล่าอื่นยินดีได้โดยชอบธรรม ฉะนั้นคำที่ ๓ ว่า “ราชา ราชา” จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จึงได้เกิดมีแควดวงกษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่สัตว์พวกเดียวกันเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มีใช้พวกเดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม ตามคำโบราณที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก ก็ธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า” (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๑/๙๖-๙๗)

หลักพุทธธรรมที่บ่งถึงภาวะของผู้นำนั้นมีพื้นฐานที่ธรรมชาติทางกายและทางใจของมนุษย์ธรรมชาติดั้งเดิมของสังคมมนุษย์เป็นสภาวะที่สงบต่างคนต่างอยู่ไม่แก่งแย่ง ธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ต่อมาเกิดความขัดแย้งเนื่องจากการกระทำชั่วเห็นแก่ประโยชน์ตน แรก ๆ เพียงว่ากล่าวตักเตือนกันเองยังไม่ทำร้ายกัน ต่อเมื่อมีความผิดอีกมากเกิดขึ้น จึงมีการลงโทษกันเอง ทำให้เกิดความวุ่นวายมากขึ้นอีก เพราะไม่มีการรับความคิดเห็นของใคร เมื่อสังคมวุ่นวายมากขึ้น จึงรวมกลุ่มมีมติการเลือกผู้นำเกิดขึ้น(พระครูศิริจันทนิวิฐ (บุญจันทร์ เขมกาโม) ๒๕๔๙ : ๔๓)

ในพระสูตรตอนนี้แสดงให้เห็นการเกิดขึ้นของภาวะผู้นำมาเป็นลำดับ จากพระสูตรจะเห็นว่า ความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาท และการเอาไรต์เอาเปรียบกันในหมู่มนุษย์ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่จะต้องมีการแต่งตั้งคนผู้หนึ่งให้เป็นผู้ว่ากล่าวตีสอนและทรัพย์สิน ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจากมหาชนได้รับการขนานนามว่า “มหาชนสมมุติ” ผู้มีหน้าที่ต้องปกป้องคุ้มครองอาณาเขตกว้างใหญ่ ได้ขนานนามว่า “กษัตริย์” ผู้เป็นใหญ่ในนาและโดยที่หัวหน้า (ผู้นำ) นั้น เป็นผู้มีความรับผิดชอบและความพอใจให้เกิดขึ้นแก่

คนเป็นอันมาก จึงเรียกว่า “ราชา” การกำเนิดผู้นำในพระพุทธศาสนาจึงปรากฏมีขึ้นด้วยประการดังกล่าว

พุทธธรรมมีค่าสำหรับวิถีชีวิตของมวลมนุษย์โดยเท่าเทียมกัน ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับระดับสติปัญญา ความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะนำมาพัฒนาตนเองให้เกิดความสุข ความเจริญอกงามในชีวิต เพราะพระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้ค้นพบทางเดินของชีวิตแล้วนำมาบอกกล่าวให้แก่บุคคลอื่นเท่านั้น ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า “ตถาคตเป็นเพียงผู้บอก คือ ชี้ทางให้ ส่วนตัวการกระทำนั้น เป็นเรื่องที่ต้องเพียรพยายามเอาเอง”(ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๗๖/๑๑๗) ธรรมย่อมรักษาบุคคลผู้ประพฤติ ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้นย่อมได้รับผลแห่งการปฏิบัติ พระตถาคตเจ้าเป็นเพียงผู้บอกทางเท่านั้น สมดังพระพุทธดำรัสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้กล่าวไว้ว่า ผู้ใดไม่เห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าไม่เห็นเรา ธรรมในที่นี้ผู้เขียนมุ่งเน้นถึงหลักธรรมสำหรับผู้นำที่พึงประสงค์ คือ ทศพิธราชธรรม สปัจริยธรรม และพรหมวิหารธรรมเท่านั้น

ทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรม คือ ธรรมของพระราชา, กิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติ, คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง, ธรรมของนักปกครอง มี ๑๐ ประการ คือ

๑) ทาน การให้ คือ การสละสิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ อนุเคราะห์ให้ผู้ที่ปกครองของตนให้มีการดำรงชีวิตที่ดี

๒) ศील ความประพฤติดีงาม คือ สำรวมกายและวาจาประกอบแต่การสุจริตรักษากิตติคุณให้ควรเป็นตัวอย่างและเป็นทีเคารพนับถือของประชาราษฎร์มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลนได้

๓) ปริจจาคะ การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๔) อาชชวะ ความซื่อตรง คือ ความซื่อสัตย์ต่อการปฏิบัติภารกิจโดยสุจริตมีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

๕) มัททวะ ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัยไมเยอหยิ่งหยาบคายกระด้างถือตน มีความสง่า กิริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ได้รับความรักภักดีจากประชาชน

๖) ตปะ ความทรงเดช คือ แผดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำย่ำยีจิตระงับยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอมีความเป็นอยู่สม่ำเสมอหรืออย่างสามัญมุ่นมันแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจให้บริบูรณ์

๗) อักโกธะ ความไม่โกรธ คือ ไม่เกรี้ยวกราด ลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่างๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองชุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตนของตนเอง

๘) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่บีบบังคับกดขี่ เช่น จัดเก็บภาษีซูดรีด หรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเริงอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชากรราษฎร์ผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๙) ขันติ ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายเหนื่อยหน่ายเพียงไรก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกย่ำถูกหยันด้วยคำเสียดสีถากถางอย่างไรก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณีย์ที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

๑๐) อวิโรธนะ(ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๗๕-๑๗๖/๑๑๒) ความไม่คลาดจากธรรม คือ วางตนเป็นหลักหนักแน่นในธรรมไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ตีร้าย ลากสักการะหรืออิฏฐารมณานิฏฐารมณใดๆ สถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือความเที่ยงธรรมก็ดี นิติธรรมคือระเบียบแบบแผนหลักการปกครองตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดีไม่ประพฤติให้คลาดเคลื่อนไป (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ๒๕๔๕ : ๒๔๐) ทศปิราษธรรมนี้ จัดเป็นธรรมสำหรับพระราชาราชหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่จำเป็นจะต้องมี เพราะเหตุนี้ทศปิราษธรรมจึงจัดว่าเป็นธรรมสำหรับผู้นำโดนแท้จริง

สัปปุริสธรรม

สัปปุริสธรรม คือ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดีธรรมของผู้หน้าที่ดี มี ๗ ประการ คือ

๑) ธัมมัญญูตา ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือรู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าหลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการหรือบรรลุจุดหมายอันนั้น ๆ

๒) อัตถัญญูตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือรู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้หลักธรรมนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร หรือพึงปฏิบัติ เพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง

๓) อุตตัญญูตา ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติ ให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๔) มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ คือความพอดี เช่น รู้จักประมาณในการ ใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญา ในการเก็บภาษี เป็นต้น

๕) กาลัญญตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือจะต้องใช้ ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงาน หรือปฏิบัติกิจการต่างๆ เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

๖) ปริสัญญุตตา ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจการที่จะประพฤติต่อ ชุมชนนั้นๆว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจการอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์ อย่างนี้ เป็นต้น

๗) บุคคลัญญุตตา(ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓) หรือ บุคคลปโรปรัชญุตตา ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใคร ๆ ยิงหรือ หย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆด้วยดีว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้ จะตำหนิ ยกย่อง และ แนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ๒๕๔๕ : ๒๑๑) จะเห็นได้ว่าสัพบุริส ธรรม คือ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษหรือธรรมของผู้หน้าที่ดี ผู้ที่มีสัพบุริสธรรมนี้ จึงสมควรเป็นผู้นำ เพราะเป็นผู้นำที่เก่ง มีความรู้ ความสามารถ

พรหมวิหารธรรม

พรหมวิหารธรรม คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความ ประพฤติที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติมี ๔ ประการ คือ

๑. เมตตา ความรักใคร่ ปรรณาคืออยากให้เรามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำ ประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๒. กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยาก เดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตใจผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่น เบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดี มีสุข เจริญอกงาม ยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา(ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๘๐) ความวางใจเป็นกลาง ดำรงอยู่ในธรรมตามที่ พิจารณาเห็นด้วยปัญญา มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็น กรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันส่งผลให้ดีและชั่ว รู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบได้รับผลอันสมกับ ความรับผิดชอบของตน(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ๒๕๔๕ : ๑๒๔) จะเห็นได้ว่าพรหมวิหารธรรมนี้ เป็นธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐหรือธรรมประจำใจอัน ประเสริฐ ผู้ใดที่มีพรหมวิหารธรรมนี้ ผู้นั้นสมควรเป็นผู้นำ เพราะผู้นำที่มีพรหมวิหารธรรมจัดเป็นผู้นำ ที่มีคุณความดีที่ประเสริฐ

ในองค์กรหนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นองค์กรของภาครัฐหรือเอกชน บุคคลสำคัญ ก็คือ “ผู้นำ” ความสำเร็จหรือความล้มเหลวจึงขึ้นอยู่กับผู้นำเป็นสำคัญ ผู้นำในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นยุคโลกไร้พรมแดนตกอยู่ในอำนาจวัตถุนิยมมุ่งแสวงหาประโยชน์ของตนเป็นหลัก ใช้อำนาจโดยมิชอบเพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนและพวกพ้อง และยึดหลักประโยชน์นิยมเป็นใหญ่ โดยมองข้ามหลักคุณธรรมจริยธรรมซึ่งเป็นแบบแผนประเพณีอันดีงาม ผู้นำที่ขาดคุณธรรมและจริยธรรมย่อมทำให้ผู้นำนั้นขาดความชอบธรรม ไม่เป็นที่ยอมรับ ไม่สามารถจะยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นได้ ซ้ำยังทำให้ผู้ตามนั้นเกิดความไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่นับหน้าวางใจ จนกระทั่งไร้ภาวะผู้นำ เป็นผู้นำที่ไม่พึงประสงค์ไปในที่สุด

การทะเลาะวิวาท และการเอาไรต์เอาเปรียบกันในหมู่มนุษย์ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่จะต้องมีการเจ้าหน้าที่คุ้มครองป้องกันชีวิตและทรัพย์สิน ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจากมหาชนได้รับการขนานนามว่า “มหาชนสมมุติ” ผู้มีหน้าที่ต้องปกป้องคุ้มครองอาณาเขตกว้างใหญ่ ได้ขนานนามว่า “กษัตริย์” ผู้เป็นใหญ่ในนาและโดยที่หัวหน้า (ผู้นำ) นั้น เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ความพอใจให้เกิดขึ้นแก่คนเป็นอันมาก จึงเรียกว่า “ราชา” นี้คือ ผู้นำตามหลักพุทธธรรม

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่สามารถทดสอบและพิสูจน์ได้ตามแนวทางวิทยาศาสตร์ มีหลักในการบริหารการพัฒนา ทั้งการพัฒนาตน การพัฒนาคน และการพัฒนางาน มีหลักธรรมในการปกครองตนเอง ปกครองหมู่คณะ ปกครองประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวมอย่างเป็นระบบครบถ้วน เรียกว่า พุทธธรรม เช่น ทศพิธราชธรรม สปัปฐมธรรม พรหมวิหารธรรม เป็นต้น หลักพุทธธรรมนี้เป็นเครื่องชี้นำการดำเนินชีวิตทางด้านศีลธรรมจรยา เพราะฉะนั้นจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำจะต้องศึกษาหลักพุทธธรรมและนำไปปฏิบัติ เพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาท และการเอาไรต์เอาเปรียบกัน โดยมุ่งถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙.

พระครูศรีจันทนิวิฐ (บุญจันทร์ เขมกาโม), ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, กรุงเทพมหานคร : นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬา

ลกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, กรุงเทพมหานคร : บริษัท สื่อ

ตะวัน จำกัด, ๒๕๔๕.

พระไพศาล วิสาโล, พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ, กรุงเทพมหานคร :

มูลนิธิสดศรี - สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.

เฟรด อี. ฟิตเลอร์, มาร์ติน เอ็ม เซเมอร์ส และ ลินดา มาฮาร์, ค้นหาความเป็นผู้นำ, เรียบเรียงโดยชูชัย

สมิทธิไกร, กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๓๑.

ภัทรพร สิริกาญจน, หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทพระคำเขียน สุวณโณ ใน การ

พัฒนาชุมชน, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

มนตรี พิรพลพัฒน์, “จริยธรรมกับภาวะผู้นำ : ศึกษาทัศนะนักวิชาการรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.